

Krzysztof Persak

LENGYEL FORRÁSOK SZTÁLIN LENGYELORSZÁGI POLITIKÁJÁRÓL

Tanulmányom a lengyelországi levéltárakban fellelhető vagy Lengyelországban már megjelent olyan iratok lehető legteljesebb áttekintésére vállalkozik, amelyek Sztálin hidegháborús külpolitikájának megismeréséhez segítenek hozzá. Legnagyobb érdeklődésre az elsődleges források számíthatnak: ilyenek a Sztálin és a lengyel pártvezetők közötti találkozók jegyzőkönyvei, vagy a róluk fennmaradt jegyzetek, és az olyan első kézből származó beszámolók, amelyekben „az ember Sztálin hangját hallja vissza”. Ebbe a kategóriába tartoznak a Sztálinnak címzett vagy tőle származó levelek is. Kutatásaim a varsói Archiwum Akt Nowychban (Újkori Iratok Levéltára – AAN) jártak a legtöbb sikerrel: több mint húsz, korábban ismeretlen dokumentumra leltem, többek között Bolesław Bierut kézzel írt feljegyzéseire a Sztálinnal folytatott beszélgetésekről.¹ Áttekintésem még így is csak a kutatások kezdeti eredményeit foglalja össze, a későbbiekben újabb levéltári források előkerülésére is számíthatunk.

Eredményeimet az 1. és 2. számú táblázat összegzi. Az 1. táblázatban a lengyel politikusok és Sztálin közötti személyes találkozók listája olvasható, a megjelent forrásközlések alapján. A 2. táblázat a Sztálinra vonatkozó feltárt, de még publikálatlan dokumentumok adatait tartalmazza.

SZTÁLIN ÉS A LENGYEL EMIGRÁNS KORMÁNY KAPCSOLATA 1941 ÉS 1944 KÖZÖTT

Négy találkozóról vannak ismereteink a lengyel–szovjet diplomáciai kapcsolatok 1943. áprilisi megromlása előtti évekből. A lengyel fél jegyzeteit és jegyzőkönyveit már nyilvánosságra hozták. Ezek szerint a következő találkozókra került sor a Sikorski-kormány idején:

– beszélgetés Sztálin és a moszkvai lengyel nagykövet, Stanisław Kot professzor között 1941. november 14-én;

¹ Köszönettel tartozom Andrzej Paczkowski-nak, aki bepillantást engedett számomra levéltári jegyzeteibe.

– két megbeszélés Sztálin és a Moszkvába látogató lengyel miniszterelnök, Władysław Sikorski tábornok között 1941. december 3-án és 4-én;

– Sztálin és a Szovjetunióban harcoló lengyel hadsereg parancsnoka, Władysław Anders találkozója 1942. március 18-án;

– beszélgetés Sztálin és a moszkvai lengyel nagykövet, Tadeusz Romer között 1943. február 26–27-én.

Megjelentek már a Kot nagykövet Molotovval és Visinszkijjel folytatott megbeszéléseiről fennmaradt iratok is.

Az angolul tudók jobb helyzetben vannak, mivel a londoni Sikorski Tábornok Történeti Intézet által szerkesztett *Documents on Polish–Soviet Relations* című kitűnő, kétkötetes gyűjteménynek köszönhetően könnyebben hozzájuthatnak az említett találkozók anyagához.² A leglényegesebb iratok lengyel nyelvű változata különböző kiadványokban megtalálható (lásd 1. számú táblázat).³

A londoni kiadás azokra a drámai szovjet–lengyel tárgyalásokra vonatkozóan is közöl iratokat, amelyek Moszkvában zajlottak 1944 augusztusában és októberében. Sikorski utódja, Stanisław Mikołajczyk lengyel miniszterelnök akkor tette az utolsó kísérletet arra, hogy Sztálinnal kompromisszumra jusson. Az 1944-es moszkvai találkozóról Mikołajczyk titkára, Józef Zaranski is ír visszaemlékezéseiben.⁴ Magának Mikołajczykknak a beszámolója ezekről a találkozókról kétségtelenül rosszabb forrás, mint a meglevő eredeti jegyzőkönyv. *Lengyelország megerőszakolása* (*The Rape of Poland*) című könyvét ugyan sokan ismerik és gyakran idézik, de nem tekinthető megbízható forrásnak: 1948-ban jelent meg, közvetlenül azután, hogy Mikołajczyk elhagyta Lengyelországot, és sokkal inkább a propaganda eszközünek szánták, semmint hiteles elbeszélésnek.

SZTÁLIN ÉS A LENGYEL KOMMUNISTÁK KAPCSOLATA 1944 ÉS 1945 KÖZÖTT

Lengyel levéltárakból mind ez ideig nem került elő Sztálin és a lengyel kommunista politikusok közötti találkozókat rögzítő hivatalos jegyzőkönyv vagy feljegyzés. Na-

² *Documents on Polish–Soviet Relations 1939–1945*. Szerk. S. Bieganski és mások. I. köt. 1939–1943.; 2. köt. 1943–1945. London, 1961, 1967, General Sikorski Historical Institute – Heinemann. Angol nyelven először Rozek közölte a második világháború alatti lengyel–szovjet kapcsolatokra vonatkozó, alapvető fontosságú iratokat. Edward J. Rozek: *Allied Wartime Diplomacy. A Pattern in Poland*. New York–London, 1958.

³ Az angol *Documents on Polish–Soviet Relations...* kiadásának alapjául szolgáló, stencilezett lengyel dokumentumgyűjteményt a londoni Sikorski Intézet levéltára őrzi. General Sikorski Historical Institute: A. 11. 7/Sow/12: „Stosunki polsko–sowieckie od wrzesnie 1939 roku do kwietniea 1943 roku. Zbiór dokumentów”; és „Stosunki polsko–sowieckie od wrzesnie 1943 roku do kwietniea 1946 roku. Zbiór dokumentów”.

⁴ Józef Zaranski: *Moskiewskie rozmowy S. Mikołajczyka sierpien–pazdziernik 1944*. In *Wladze RP na obczyźnie pdczas II wojny swiatowej 1939–1945*. Szerk. Z. Blazynski. London, 1994.

gyon valószínű, hogy lengyel részről ilyenek soha nem is készültek.⁵ Ez érthető a moszkvai lengyel kommunistákkal 1943–44-ben folytatott nem hivatalos beszélgetések esetében, annál meglepőbb azonban, hogy nem készültek ilyen emlékeztetők a kommunista lengyel kormány 1944. júliusi felállása után sem Sztálin és a különböző hivatalos és nem hivatalos lengyel kormány- és pártküldöttségek találkozóiról. Így Sztálin és a kommunista vezetők találkozóira vonatkozóan csak a résztvevők szórványos, kézzel írt jegyzeteire hagyatkozhatunk, vagy a fültanúk beszámolóira, és arra, amit a párt kollektív testületeinek, elsősorban a Lengyel Munkáspárt (Polska Partia Robotnicza – PPR) Politikai Bizottságának üléseiről vezetett jegyzőkönyvek megőrkítettek. Az 1989 előtti, cenzúrázott memoók kevésbé érdemlegesek, általában azt hangsúlyozzák, hogy Sztálin mennyire szerette a lengyeleket.

Wanda Wasilewska volt minden bizonnyal az a lengyel pártaktivista, aki elsőként találkozott Sztálinnal a második világháború alatt. Wasilewska 1943-ban a Lengyel Hazafiak Szövetségének (Zwiazek Patriotów Polskich) elnöke lett a Szovjetunióban. A lengyel kutatók Wasilewska visszaemlékezéseit,⁶ amelyben leírja több találkozását is Sztálinnal, őszintének, de több helyen, főként az időrendet illetően, pontatlannak tartják. A memoók között megemlítendőek még az Országos Nemzeti Tanács (Krajowa Rada Narodowa – KRN) által 1944 május–júniusában Moszkvába küldött delegáció két tagja, Marian Spychalski⁷ (álnevén Turski) és Jan Haneman⁸ (Hanecki) visszaemlékezései is. Edward Osóbka-Morawski⁹ szocialista politikus és miniszterelnök (1944–47) és Zygmunt Berling tábornok memoárjai¹⁰ sokkal kevésbé megbízhatóak. Berling tábornok visszaemlékezése azonban sok pontatlansága ellenére is fontos, hiszen szinte az egyetlen forrás, amelyből a közte és Sztálin között folyt megbeszélésekről valamit megtudhatunk.

Sztálin lengyel politikájának alakulásában a kulcsfontosságú döntésekhez vezető események – mint például a közte és a KRN küldöttsége között lezajlott tárgyalások 1944 tavaszán (és az azt követő határozat 1944 júliusában) a Nemzeti Felszabadítás Lengyel Bizottságának (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego – PKWN) létrehozásáról – a szovjet–lengyel kapcsolatok történetének legszegényesebben dokumentált epizódjai (legalábbis a lengyel források oldaláról nézve). Az egyetlen kivétel ez

⁵ Władysław Gomułka 1956. novemberi moszkvai látogatásáról maradt fenn az első, általunk ismert hivatalos jegyzőkönyv a második világháborút követő szovjet–lengyel tárgyalások közül. A londoni Aneks kiadó most jelentetett meg egy olyan válogatást az 1956 és 1970 közötti szovjet–lengyel viszonyról, amelyben Gomułka és Hruscsov, valamint Gomułka és Brezsnyev találkozóiról készült feljegyzések is találhatóak. *Tajne dokumenty Biura Politycznego. PRL – ZSRR 1956–1970*. Szerk. Andrzej Paczkowski. London, 1998, Aneks.

⁶ Wspomnienie Wandy Wasilewskiej (1939–1944). *Archiwum Ruchu Robotniczego* (Varsó), 7. köt. 1982.

⁷ Marian Spychalski: *Początek walki. Fragmenty wspomnień*. Varsó, 1983, WMON.

⁸ Jan Stefan Haneman: U progu Polski Ludowej. *Z pola walki*, 12. köt. 1969. 2. sz.

⁹ Edward Osóbka-Morawski: *Trudna droga. Fragmenty wspomnień*. Varsó, 1992, Tydzien Robotnika.

¹⁰ Zygmunt Berling: *Wspomnienia*. 1–3. köt. Varsó, 1991, Polski Dom Wydawniczy.

alól a Sztálin és a Lengyel Hazafiak Szövetségével szimpatizáló Oskar Lange professzor – a baloldali lengyelek egyesült államokbeli képviselője – közötti beszélgetés 1944. május 17-én. Moszkvai látogatásának történetét lengyel, amerikai és orosz források alapján részletesen rekonstruálta Cienciala kitűnő tanulmánya.¹¹

Ezzel szemben a Sztálin és a KRN, valamint a PKWN küldöttei közötti, 1944. őszi megbeszélésekről viszonylag gazdag iratanyag maradt fenn. Sztálin „hangját” tisztán „kihallani” ezekből a dokumentumokból. A Bolesław Bierut elnök vezette lengyel delegációk háromszor látogattak Moszkvába: 1944. szeptember 28. és október 3., majd október 11. és október 19., végül december 6. és 14. között. A szovjet vezetőkkel való találkozásokról részletes beszámolókat olvashatunk Bieruttól a Lengyel Munkáspárt (LMP) Politikai Bizottságának jegyzőkönyveiben.¹² Az egyik legjelentősebb tárgyalást 1944. október 1-jén tartották. A PKWN eredményeivel elégedetlen Sztálin keményen bírálta Bierutot és a lengyel kommunistákat „puhaságukért”, és azért, mert nem alkalmaznak forradalmi módszereket a lengyel belpolitikában. Sztálin szerint nem lehetett volna leállni a földreformnál, hanem gyökeresen át kellett volna alakítani, forradalmasítani kellett volna az agrárviszonyokat a földbirtokosok mint társadalmi osztály eltörlésével. „Miféle kommunisták maguk? – üvöltött Sztálin Bierutra. – Vagy összeszedik magukat, vagy végük!” Felhívta a figyelmüket arra, hogy a Vörös Hadsereg lengyelországi jelenléte kitűnő alkalmat kínál az ellenséggel szembeni fellépésre. Figyelmeztette Bierutot: „Mi fog akkor történni, ha a Vörös Hadsereg a lengyel hadsereggel együtt nyugat felé nyomul? Ki marad akkor maguknak?” Az október 9-i találkozón történt megállapodás alapján a Politikai Bizottság „arra a következtetésre jutott, hogy [Sztálin] teljes mértékben okkal bírálta [a lengyel kommunistákat], és a pártnak el kell fogadnia a bírálatot, meg kell azt fogadnia annak érdekében, hogy jobb eredményeket tudjanak felmutatni, és változtassanak addigi magatartásukon.” Az úgynevezett „októberi politikai fordulat” és a politikai elnyomás hirtelen megerősödése azt bizonyította, hogy a párt új, forradalmi módszerekhez folyamodott.¹³

Az LMP PB 1944. őszi üléseiről készült határozatok feltehetőleg a lengyel levéltárakban található legfontosabb dokumentumok Sztálin lengyel politikáját illetően. Egyetlenegy későbbi keletkezésű irat sem mutatja ilyen közvetlen és nyílt jelét annak, hogy Sztálin miként befolyásolta személyesen a lengyelországi belpolitikai változások

¹¹ Anna M. Cienciala: *New Light on Oskar Lange, an Intermediary between Roosevelt and Stalin in Attempts to Create a New Polish Government (January–November 1944)*. *Acta Poloniae Historica*, 73. köt. 1996. Lange mellett egy másik lengyel amerikai, Stanisław Orlemanski atya is Moszkvába látogatott 1944 tavaszán. 1944. április 28-án fogadta őt Sztálin. Egy chicagói sajtótájékoztatón elmesélte találkozásukat, de beszámolója aligha tekinthető hitelesnek. Vö. *New York Times*, 1944. május 13.

¹² *Protokoly posiedzen Biura Politycznego KC PPR 1944–1945*. Szerk. Aleksander Kochanski. Varsó, 1992, ISP PAN.

¹³ Vö. Jak Stalin rozpetal wojne domowa w Polsce w 1944 r. *Zeszyty Historyczne*, 91. köt. 1990. 190–198. o.

kat. 1945 után az LMP PB üléseiről már nem készült részletes jegyzőkönyv, hanem csak az elfogadott határozatokat és döntéseket rögzítették.

Az LMP főtítkáranak, Władysław Gomułkának 1994-ben megjelent, értékes visszaemlékezései¹⁴ is fényt vetnek Sztálin és az LMP vezetése közötti kapcsolatra. Olvashatunk benne többek között Gomułka 1944. augusztusi, első találkozásáról Sztálinnal, de az 1945. tavaszi (valószínűleg májusi) tárgyalásokról is közöl eredeti feljegyzéseket. Gomułka is megerősíti Bierut beszámolóját, miszerint Sztálin lehordta a lengyeleket. Ez a PB-ülés jegyzőkönyvéből kimaradt. A „rugatelnij rozgovor”-ra, azaz „fejmosásra” – ahogyan Gomułka nevezi a megbeszéléseket – Sztálin dácásájában került sor október 1-jén, a lengyel párt fentiekben már említett belpolitikai irányvonalával kapcsolatban.

A HÁBORÚ UTÁNI LENGYELORSZÁG ÉS SZTÁLIN KAPCSOLATA

Lengyel kutatók mind ez ideig még nem vették górcső alá a háború utáni sztálini külpolitika lengyel vonatkozásait, nem vizsgálták a moszkvai hatalmi központ lengyel belpolitikára gyakorolt befolyásának mértékét. Nem született még monográfia, és csak kevés dokumentumközlés látott napvilágot. Ennek legfőbb oka a források hiánya. Amint azt már említettem, Sztálin és a lengyel vezetők találkozóiról nem készültek részletes jegyzőkönyvek, és így a résztvevők szórványosan fellelhető, kézzel írt feljegyzései szolgálnak fő forrásként (általában Bierut jegyzetei).¹⁵ Más fontos iratok mellett ismerjük Gomułka Sztálinnak írt két levelét is, amelyekben 1945. májusi és 1948. decemberi megbeszélésüket foglalja össze.¹⁶ Egyéb ismert, Sztálinnak szóló levelek általában ritkán szorítkoznak kizárólag politikai kérdésekre. Kutatásaim alatt csak egy Sztálintól érkező lényeges levéllel találkoztam.

Bierut levelei általában a szovjet–lengyel gazdasági együttműködés, elsősorban a lengyel hadigazdaság, a szovjet technológia átadása és a szovjet ipari tanácsadók lengyelországi működése körül forogtak. A legérdekesebb Bierut-levelek foglalkoznak például a varsói metró ügyével (a tervet 1951-ben hirdették meg, de 1956-ban lemondtak róla), és egy varsói toronyház, a mai Tudomány és Kultúra Palotája megépítésével. Emellett Bierut levélben és szóban is gyakran folyamodik Sztálinhoz újabb és újabb élelmiszer-szállítmányokért.

¹⁴ Władysław Gomułka: *Pamiętniki*. Szerk. Andrzej Werblan. Varsó, 1994, BGW.

¹⁵ Összesen 17 csomagnyi ilyen, részben már megjelentetett jegyzetet találtam, ebből 13-at Bieruttól. A fennmaradó rész Władysław Gomułkától, Jakub Bermantól és Edward Osóbka-Morawskitól származik.

¹⁶ Niezny list Władysława Gomułki do Stalina. Szerk. A. Werblan. *Dzis. Przegląd Społeczny*, 3. köt. 1992. 7. sz. és Ostatni spór Gomułki ze Stalinem. Nieznana korespondencja z 1948 r. Szerk. A. Werblan. *Dzis. Przegląd Społeczny*, 4. köt. 1993. 6. sz.

BIERUT JEGYZETEI

A „kis Sztálin”, Bolesław Bierut, rendkívül szorgalmas volt. A varsói Újkori Iratok Levéltárában őrzött gyűjteményben több ezer oldalnyi jegyzetfüzet, naptár, és mindenfajta hevenyészett feljegyzés is található. Sok közülük – mint Bierut megjelentetett beszédeinek tervezete – nem túl jelentős, mások azonban kulcsfontosságúak. A Sztálinnal való találkozásokról készített emlékeztető feljegyzései természetesen ez utóbbi kategóriába sorolhatók.¹⁷ Ezek között naptárfeljegyzésektől cetliken át, amelyekre a szovjet diktátorral történt megbeszélés egyes témáit jegyezte fel, hosszabb, több oldalas kéziratokig minden megtalálható. Általában ceruzával írt, esetenként lengyelül, máskor oroszul, de a két nyelvet felváltva is használta egy jegyzeten belül.

Bierut nagyon alaposan felkészült a találkozókra: általában készített valamilyen előzetes jegyzetet és jelentésvázlatot a lengyelországi helyzetről, amelyről szóban kellett számot adnia Sztálinnak a megbeszélés során. A problémákat is előre összegyűjtötte. Jegyzetei másik csoportját post factum készítette nagy vonalakban összefoglalva a tárgyalás egyes pontjait és Sztálin véleményét (feltehetőleg nem a beszélgetések alatt jegyzetelt).

A hosszabb terjedelmű feljegyzések egyike az 1948. augusztus 15-i tárgyalásra vonatkozik. Itt olvashatjuk Bierut beszámolóját az LMP PB és Gomułka közötti ellentétekről Gomułka feltételezett „jobboldali nacionalista” elhajlása miatt. A következő PB-ülésem (augusztus 19-én) Bierut egyik megjegyzéséből arra lehet következtetni, hogy Sztálin a pár nappal korábbi megbeszélés alatt dönthetett úgy, hogy Gomułka a PB tagja maradhat, ha megfelelő önkritikát gyakorol, azok után, hogy eltávolítják az LMP főtitkári székéből. Ugyanekkor nyugtatta meg Sztálin Bierutot, hogy nem kell lemondania az elnöki rangról, miután megválasztják az LMP főtitkárává. A következő KB-plénumon Bierut hivatalosan is visszalépett a pártba (szintén Sztálin döntött úgy 1944 októberében, hogy Bierutnak mint lengyel államfőnek egyik párthoz sem szabad tartoznia).¹⁸ Az 1948-as válságra vonatkozóan más érdekes anyag is van: egy levél, amelyet Gomułka 1948. december 9-i beszélgetésük után írt Sztálinnak, és Sztálin Bierutnak küldött távirata, amelyben Gomułka iránti bizalmatlanságának ad hangot, és javasolja, hogy „vessék további vizsgálat alá” Gomułka őszinteségét.

Tömörségük, lakonikusságuk és rejtélyes utalásaik ellenére Bierut jegyzeteiből kiviláglik, hogy mely kérdéseket tárgyalták meg a lengyel kommunisták a szovjet vezetővel. Egyes esetekben ezek a feljegyzések a lengyel belpolitikát érintő sztálini döntések megszületésének vagy végrehajtásának bizonyítékai.

Bierut jegyzetei alapján megállapítható, hogy 1948 előtt a Sztálinnal folytatott beszélgetések egyik legfőbb témája a Lengyel Szocialista Párt (Polska Partia Socjalistyczna) belső helyzete és a két párt viszonya volt. 1946-ban Sztálin még közvetített is a két párt közötti együttműködési egyezmény kapcsán kirobbant vitában.¹⁹ Az sem

¹⁷ Bierut jelentős jegyzetei közé sorolhatjuk például az LMP PB Közbiztonsági Bizottságának üléseiről készítteteket is, ezekről más hivatalos feljegyzés nem maradt fenn.

¹⁸ 1944 és 1948 között Bierut a PB titkos tagja volt.

¹⁹ Tajemne karty z dziejów powojennej PPS. Szerk. A. Werblan. *Dzis. Przegląd Społeczny*, 3. köt. 1992. 12. sz.

meglepő, hogy az LMP az 1946-os népszavazás, valamint az 1947-es általános választások kapcsán kialakítandó stratégiáját alaposan megvitatta Sztálinnal, ideértve a népszavazás három kérdésének pontos megfogalmazását is. 1949 után Bierut ugyanúgy jelentést tett Sztálinnak a Spsychalski és Gomułka ellen indított vizsgálat fejleményeiről, mint az ügynevezett „hadseregen belüli összeesküvésről”. A párt egyházpolitikáját és a katolikus egyház elleni fellépést szintén egyeztetette Sztálinnal. A megbeszélések vissza-visszatérő témája volt a gazdaság helyzete (1953-ban például Bierut kikérte Sztálin véleményét arról, hogy vajon ismételtlen bevezethető-e Lengyelországban a jegyrendszer).

Sztálint tehát folyamatosan tájékoztatták a lengyelországi eseményekről, és minden lényeges döntést megvitattak vele. Bierut jegyzeteiből általában nem derül ki, hogy mikor kérték ki a lengyel pártvezetők Sztálin tanácsát, és mikor kaptak közvetlen utasításokat. Mégis, nem kétséges, hogy még ha eltérő véleményen voltak is néhány kérdésben, Sztálin akarata volt a döntő. Jó példa erre a rubel és zloty árfolyamának kérdése. 1950-ben, a lengyel pénzreform után, a két pénznem értéke között 1:1 arányt állapítottak meg. Ennek értelmében nyilatkozott a lengyel és a szovjet nemzeti bank is. 1951. január 9-én azonban Sztálin táviratot küldött Bierutnak, amelyben az állt, hogy a megfelelő árfolyam 1:3 lenne. Válaszában Bierut már elfogadta Sztálin véleményét, és így titokban ezt az arányt alkalmazták, jóllehet a hivatalos árfolyamon nem változtattak.

SZTÁLIN ÉS AZ 1952-ES LENGYEL ALKOTMÁNY

A Sztálint érintő lengyel források egyik legbecsesebbike a lengyel alkotmány előzetes vázlatának orosz nyelvű másolata Sztálin kézírásos korrekcióival. Bierut jegyzetei mutatják, hogy Sztálin az alkotmány legkorábbi előkészületeitől fogva belefolyt a munkába. Bierut egyik (valószínűleg 1950. novemberi) jegyzetében található egy rövidítés: PSR, ami annyit tesz, hogy Lengyel Szocialista Köztársaság. Ez szerepelt Lengyelország hivatalos megnevezéseként. Azon a találkozón Bierut egy másik kérdést is feltett Sztálinnak: „őrizzük meg a régi címet”, a fehér sast? Az állam hivatalos megnevezése végül is Lengyel Népköztársaság (Polska Rzeczpospolita Ludowa) lett, és nagyon valószínű, hogy Sztálin döntött abban is, hogy ne változtassanak a hagyományos lengyel címeren.

1951 őszén megmutatták Sztálinnak az alkotmány végső változatát, amelyen még körülbelül ötven változtatást tett. Bierut kézzel átírta lengyelre Sztálin módosításait, és hivatalosan mint az ő javításait vezették be a lengyel alkotmányba. Csak néhányan tudták a felső vezetésből, hogy ki is volt az igazi szerző.

Sztálin legtöbb korrekciója a politikai frazeológiát érintette, gyakran odaillesztette a „nemzeti” jelzőt, vagy csak kisebb szerkesztési megjegyzéseket tett. Csak két nagyobb horderejű változtatást eszközölt. A harmadik paragrafusban azt a megállapítást, miszerint a Lengyel Népköztársaság megszűnteti a kizsákmányoláson alapuló társadalmi viszonyokat, azzal a jövőbe mutató állítással cserélte fel, hogy a Lengyel Népköztársaság felszámolja a munkások és parasztok kizsákmányolásából élő társadalmi osztályokat. A magántulajdon védelmével foglalkozó 11. paragrafusban a „ma-

gán” szót (csasztnaja szobsztvennoszty) „személyes”-re (licsnaja) javította át. Az eset érdekessége, hogy a lengyel jogászok számára ez utóbbi javítás sok fejtörést okozott, mivel egészen új elméleti konstrukciókat kellett kitalálniuk csak azért, hogy igazolják és megmagyarázzák ezt az újfajta tulajdont. Ez a változtatás ugyanakkor valószínűleg a sztálini beavatkozás egyik legmaradandóbb emléke is: csak nemrégiben, 1997-ben vezették be ismételten a magántulajdon fogalmát a lengyel alkotmányba.

Sztálin változtatásai nem érintettek lényegi pontokat, és nem voltak közvetlen hatással a lengyel belpolitikára, de a pusztá tény, hogy belejavított a lengyel alkotmányba, magában is szimbolikus jelentőségű.

A fentiekben bemutatott kevés levéltári anyag rámutat ugyan Sztálin személyes befolyásának mértékére a lengyel belpolitikában, mégsem elegendő lengyel politikájának a rekonstruálásához.²⁰

A VENDÉGKÖNYV ÉS A LENGYEL FORRÁSOK

Ha hinni lehet Gomulának, a háború utáni első években a lengyel vezetők és Sztálin között a hivatalos és munkatalálkozók rendszeresek voltak. Szinte havonta sor került egy, néha két találkozóra is. Mivel azonban a lengyel levéltárakban csak esetleges nyomai maradtak ezeknek a látogatásoknak, még a találkozók dátumát sem könnyű meghatározni. Ugyanez mondható el a lengyel kommunisták és Sztálin háború alatti találkozóiról is. Így az *Istoriczeszkij Arhiv*ban most publikált *Vendégekönyv* felbecsülhetetlen segítséget nyújthat a találkozók dátumának rekonstruálásához.

Sok lengyel forrásból ismert találkozóznak azonban nincs nyoma a látogatók könyvében. Ez több esetben valószínűleg azzal is magyarázható, hogy a regiszterbe csak Sztálin kremlbeli vendégeit jegyezték fel, és a máshol (például Sztálin barvikai és kuncsevói dácásjában, vagy Szocsiban) szervezett találkozók nem szerepelnek benne. Van kivétel azonban ez alól is. Lengyel források szerint például 1944. október 13-án a Sztálin, Churchill, Mikołajczyk és Harriman közötti tárgyalás a szovjet külügyminisztérium tulajdonában levő Sipronovka utcai palotában volt, mégis bejegyezték a látogatók könyvébe, meglepő viszont, hogy az ugyanaznap este, feltehetően ugyanott rendezett Sztálin, Churchill és a PKWN delegációja közötti tárgyalást már nem.

A *Vendégekönyv* és a lengyel források között ennél komolyabb ellentmondások is felfedezhetők. Kizárt például, hogy 1944. április 22-én vagy 24-én Sztálin találkozott volna Marian Spychalskival és Michal Rola-Zymierskivel, mivel Spychalski csak május 16-án érkezett Moszkvába, Rola-Zymierski pedig csak később, 1944. július 6-án. Az sem valószínű, hogy lett volna egy Bierut–Sztálin-találkozó 1949. február 26-án,

²⁰ A háború utáni szovjet–lengyel kapcsolatokkal foglalkozó orosz levéltári források ígéretesebbnek tűnnek. A nemrégiben megjelent *Vosztocsnaja Jevropa v Dokumentah Rosszizszkih Arhivovban* sok más jelentős irat mellett négy szovjet–lengyel találkozóról készült jegyzőkönyv is található (lásd I. számú táblázat). *Vosztocsnaja Jevropa v Dokumentah Rosszizszkih Arhivov 1944–1953. I. köt. 1944–1948.* Szerk. Galina P. Murasko és mások. Moszkva–Novoszibirszk, 1997, Szibirszkij Hronograf.

mivel Bierut AAN-ben őrzött jegyzetei között ott vannak az aznapi Államtanácsról készült feljegyzések is. (Bierut nem lehetett egy napon Moszkvában és Varsóban is.)

1. táblázat. Megjelent források

Dátum	Esemény	Forrásközlés
1941. november 14.	Beszélgetés Sztálin és Stanisław Kot nagykövet között (jelen van Molotov is)	Sikorski Institute (SI), PRM 41/4; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 1. köt. 205–213. és 589. o.; „Stosunki polsko–sowieckie...” 44. sz. dokumentum, 61–69. o.; Kot: <i>Rozmowy z Kremlem</i> . London, 1955, <i>Jutro Polski</i> . 13–17. és 118–129. o. (és Kot: <i>Listy z Rosji</i> . 169–180. o.); <i>Sprawa polska w czasie drugiej wojny swiatowej na arenie miedzynarodowej. Zbiór dokumentów</i> . Varsó, 1965, PISM. 241–249. o.
1941. december 3.	Beszélgetés Sztálin és Władysław Sikorski tábornok között (jelen vannak még S. Kot nagykövet, Władysław Anders tábornok és Molotov)	SI, PRM 41/4; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 1. köt. 231–243. o.; „Stosunki polsko–sowieckie...” 50. sz. dokumentum, 81–94. o.; Kot: <i>Rozmowy...</i> 17–20. és 153–171. o. (és Kot: <i>Listy...</i> 191–208. o.); Władysław Anders: <i>Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939–1946</i> . London, 1959, Gryf Publishers Ltd. 87–105. o. (Említést tesz egy másik beszélgetésről is, amire a kremlbeli fogadáson került sor.)
1941. december 4.	Beszélgetés Sztálin és W. Sikorski tábornok között (W. Anders tábornok is jelen van)	SI, PRM 41/4; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 1. köt. 244–246. o.
1942. március 18.	Beszélgetés Sztálin és W. Anders között (Leopold Okulicki ezredes és Molotov is jelen van)	SI, PRM 72/3; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 1. köt. 301–310. o.; „Stosunki polsko–sowieckie...” 68. sz. dokumentum, 115–128. o.; Anders: i. m. 112–122. o.; <i>Sprawa polska...</i> 265–274. o.

1943. február 9.	W. Sikorski tábornok levele Sztálinhoz a Tadeusz Romer nagykövettel folytatandó megbeszélésről	SI, PRM 101/1; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 1. köt. 479–480. o. (franciául); <i>Sprawa polska...</i> 324–325. o. (lengyel fordításban).
1943. március 26–27.	Beszélgetés Sztálin és T. Romer nagykövet között (jelen van Molotov is)	SI, A.11.49/Sow/4; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 1. köt. 489–501. o. és 2. köt. 692–694. o.; „Stosunki polsko–sowieckie...” 125. sz. dokumentum, 264–276. o.; Jan Ciechanowski: Kluczowa rozmowa (Stalin–Romer, 26–27 luty 1943). <i>Zeszyty Historyczne</i> , 74. köt. 1989, 115–139. o.; Romer: Moja misja jako ambasadora RP w Związku Sowieckim. <i>Zeszyty Historyczne</i> , 30. köt. 1974, 138–166. o.; <i>Sprawa polska...</i> 326–337. o.
1944. április 27.	Beszélgetés Sztálin és Zygmunt Berling tábornok között	<i>Polska–ZSRR. Struktury podleglosci. Dokumenty WKP(b) 1944–1945.</i> Varsó, 1995, ISP PAN. 56–57. o.
1944. április 28.	Beszélgetés Sztálin és Stanisław Orlemanski között (jelen van Molotov is)	<i>Vosztocsnaja Jevropa...</i> 1. köt. 36–42. o.
1944. május 17.	Beszélgetés Sztálin és Oskar Lange professor között (jelen van Molotov is)	SI, A.11.49/Sow/4; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 2. köt. 235–240. és 258–363. o.; Cienciala: i. m. 107–124. o. (Részletes beszámoló Lange megbeszéléseiről orosz források és Lange személyes jegyzetei alapján.)
1944. május 22. (Haneman szerint 1944. május 22-től július 22-ig között nyolc találkozóra került sor a KRN és Sztálin között)	Sztálin és a KRN küldöttségének (Marian Spychalski, Edward Osóbka-Morawski, Jan Haneman, Kazimierz Sidor) találkozója	Gomułka: i. m. 2. köt. 415–417. o.; Spychalski: i. m. 207–213. o.; Haneman: i. m. 142–143. o.
1944. július 19.	Sztálin és a KRN küldöttségének találkozója	<i>Sprawa polska...</i> 522–524. o. (A KRN-delegáció jegyzőkönyve, 1944. július 20.); Antony Polonsky–Bolesław Drukier: <i>The Beginnings of Communist Rule in Poland.</i> London, 1980, Routledge and Kegan. 242–245. o.; Haneman: i. m. 144. o.

1944. július 21.	Sztálin a PKWN és a ZPP tagjainak találkozója	Haneman: i. m. 145. o.
1944. augusztus 3.	Sztálin és Stanisław Mikołajczyk közötti beszélgetés (jelen van még T. Romer, Stanisław Grabski és Molotov)	SI, PRM Z/4; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 2. köt. 309–322. és 763. o.; <i>Sprawa polska...</i> 553–559. o.; Zaranski: i. m. 888–895. o.; Mikołajczyk: <i>The Rape of Poland. Pattern of Soviet Aggression.</i> New York–Toronto, 1948. 74. o.
1944. augusztus 9.	Sztálin és Stanisław Mikołajczyk közötti beszélgetés (jelen van még T. Romer, Stanisław Grabski és Molotov)	SI, PRM Z/4; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 2. köt. 334–339. és 772. o.; <i>Sprawa polska...</i> 561–563. o. (részlet); Zaranski: i. m. 888–895. o.
1944. augusztus 27.	Sztálin és az LMP delegációjának találkozója (Bolesław Bierut, Jakub Berman, Hilary Minc, Władysław Gomułka)	Gomułka: i. m. 2. köt. 460–467. o. (Adatok Gomułka és Sztálin első találkozásáról); Polonsky–Drukier: i. m. 268. o.
1944. szeptember 29.	Sztálin és a PKWN és KRN egyesített küldöttségének találkozója (jelen van Wanda Wasilewska is)	<i>Protokoly Posiedzen...</i> 16–19., 22–25. o. (Bierut beszámolója egy Sztálinnal folytatott megbeszélésről.); Polonsky–Drukier: i. m. 297–304. o.
1944. október 1.	Beszélgetés Sztálin, Bolesław Bierut, Michał Rola-Zymierski, Edward Osóbka-Morawski és Wanda Wasilewska között	<i>Protokoly Posiedzen...</i> 16–19., 22–25. o.; Gomułka: i. m. 2. köt. 307–309. és 471–474. o.
1944. október 13., 17.00–19.50	Sztálin, Winston Churchill, Stanisław Mikołajczyk és Averell Harriman közötti tárgyalás	SI, Z/5; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 2. köt. 405–415. és 782–784. o.; „Stosunki polsko–sowieckie...” 176. sz. dokumentum, 295–302. o.; <i>Sprawa polska...</i> 586–595. o.; Mikołajczyk: i. m. 93–101. o.

1944. október 13.	Sztálin, Churchill és a PKWN küldöttsége közötti tárgyalás	<i>Protokoly Posiedzen...</i> 30–32. o. (Bierut beszámolója a Sztálinnal és Mikołajczykkal folytatott moszkvai megbeszélésekről.); Polonsky–Drukier: i. m. 355–356. o.; Gomułka: i. m. 2. köt. 494–495., 502–503. o.
1944. október 18.	Sztálin és Stanisław Mikołajczyk közötti tárgyalás	SI, A.11.49/Sow/4b; <i>Documents on Polish–Soviet Relations...</i> 2. köt. 430–433. és 785–786. o.; <i>Sprawa polska...</i> 606–608. o.
1944. október 18. (?)	Sztálin és Bolesław Bierut közötti megbeszélés (valószínűleg a Sztálin–Mikołajczyk-tárgyalás után)	<i>Protokoly Posiedzen...</i> 35–37. o.
1944. október (29. előtt)	Telefonbeszélgetés Sztálin és Bierut között	<i>Protokoly Posiedzen...</i> 44. o. (Bierut a Sztálinnal folytatott telefonbeszélgetésről.)
1944. december 6. (Bierut azt állítja, hogy december 6. és 14. között háromszor beszélt Sztálinnal.)	Sztálin és a PKWN-delegáció közötti tárgyalások	<i>Protokoly Posiedzen...</i> 71., 73–77. o. (Utasítók a PKWN Moszkvába utazó delegációja számára; Bierut beszámolója a Sztálinnal folytatott megbeszélésekről.); Polonsky–Drukier: i. m. 391. és 394–395. o.; <i>Wojsko Polskie na froncie wschodnim 1943–1945. Wybór materiałów źródłowych.</i> Szerk. Cz. Grzelak, H. Stanczyk és S. Zwolinski. Varsó, 1994, Bellona. 184–186. o. (Rola-Zymierski beszámolója egy katonai kérdésekről folytatott beszélgetésről Sztálinnal.)
1945. március–április	Sztálin és az LMP-küldöttség közötti tárgyalások	Gomułka: i. m. 2. köt. 476–478., 516–517. o. (Idézi Gomułka egy Sztálinnal folytatott megbeszélésekről szóló feljegyzését.)
1945. május (10. körül)	Beszélgetés Sztálin és Władysław Gomułka között	Niezny list Władysława Gomułki... 97–103. o. (Gomułka levele Sztálinhoz, 1945. május 15.)
1945. június	Moszkvai tárgyalások a Lengyel Nemzeti Egység Ideiglenes Kormányának létrehozásáról	Rozmowy polityczne w sprawie utworzenia TRJN. Szerk. Władysław Góra, Aleksander Kochanski. <i>Archiwum Ruchu Robotniczego</i> , 9. köt. 1984, 133–134., 144–149. o. (Sztálin pohárköszöntője az 1945. június 23-i fogadáson, az Ideiglenes Kormány ülésének jegyzőkönyve Osóbka–Morawski beszámolójával a moszkvai tárgyalásokról, 1945. június 28.)

1945. augusztus 9., 12. és 14.	Tárgyalások Sztálin, Bierut, Osóbka- Morawski, Zygmunt Modzelewski és Hilary Minc között	Andrzej Skrzypek: Czwarta podróz S. Mikołajczyka do Moskwy. <i>Dzieje Najnowsze</i> , 17. köt. 1985. 3–4. sz. 184–195. o. (Mikołajczyk naplója és az 1945. augusztus 18-i kabinetülés jegyzőkönyve); Mikołajczyk: i. m. 142–144. o.
1945. november 14.	Beszélgetés Sztálin, Gomułka és Minc között	<i>Vosztocsnuja Jevropa...</i> 1. köt. 301–303. o. (Sztálin feljegyzései a találkozóról.)
1946. május 24.	Beszélgetés Sztálin, Bierut és Osóbka- Morawski között (jelen van még Gomułka, Rola- Zymierski, Minc, Spychalski, Stanisław Szwalbe, Kowalski és Molotov)	<i>Vosztocsnuja Jevropa...</i> 1. köt. 443–463. o.
1946. augusztus 19.	Tárgyalások Sztálin és a PPS küldöttsége között (Osóbka- Morawski, Szwalbe, Józef Cyrankiewicz)	<i>Vosztocsnuja Jevropa...</i> 1. köt. 505–513. o.
1946. augusztus 28. (?)	Beszélgetés Sztálin és Bierut között	Tajemne karty... 52–58. o. (Bierut feljegyzése a Sztálinnal folytatott megbeszélésekről.)
1946. augusztus 29.	Tárgyalások Sztálin, az LMP és a PPS delegációi között	Mikołajczyk: i. m. 170–171. o.
1946. november közepe	Tárgyalások Sztálin, az LMP és a PPS delegációi között	Tajemne karty... 70–71. o. (Kivonat Osóbka- Morawski újságából: beszámoló a Sztálinnal folytatott megbeszélésekről.)
1948. december 9.	Beszélgetés Sztálin és Gomułka között (jelen van Molotov is)	Ostatni spór Gomułki... 105–111. o. (Gomułka levele Sztálinnak, 1948. december 14., Sztálin és Molotov távirata Bierutnak, 1948. december 16.); Inessa Jazsborovszkaja: Dva szekretnih piszma B. Bieruta i V. Gomułki v Moszkvu. <i>Szlavianovegyenije</i> , 1995. 6. sz. 30–34. o. (Gomułka levelének orosz fordítása.)
1949. augusztus 1.	Beszélgetés Sztálin, Bierut és Minc között (jelen van Malenkov is)	Jerzy Poksinski: Bierut u Stalina. <i>Polityka</i> , 1993. május 1. 18. sz.

1. táblázat. Meg nem jelent dokumentumok

Dátum	Forrás
1945. június 17.(?)	Władysław Gomułka magángyűjteménye (Andrzej Werblan professzor kezelésében): Gomułka jegyzetei arról, hogy az LMP küldöttségének moszkvai tárgyalásain Sztálin mit mondott a Lengyel Nemzeti Egység Ideiglenes Kormányának megalakításáról
1945. szeptember 1.	AAN, LEMP KB, 2609, 19. o.: Sztálin távirata az LMP KB Titkárságának, Roman Zambrowskinak, politikai kiadványok megjelenetésének koordinálásáról
1945. szeptember első fele	AAN, Jakub Berman-gyűjtemény, 325–333, 22–26. o.: Berman kézzel írt jegyzetei egy Sztálinnal folytatott beszélgetésről (vagy egy Sztálinnak küldendő levél vázlat): jelentés a lengyelországi helyzetről, és tanácsok, valamint segítség kérése (lengyelül)
1945. november 14.(?)	Władysław Gomułka magángyűjteménye (Andrzej Werblan professzor kezelésében): Gomułka jegyzetei a Sztálinnal folytatott megbeszélésről. Egy orosz dokumentum valószínűleg ugyanarról a találkozóról: <i>Vosztocsnaja Jevropa...</i> 1. köt. 301–303. o.
1946. április 7.(?)	AAN, LEMP KB, 254–IV–1, 98–100. o.: Bierut kézzel írt jegyzetei egy Sztálinnal folytatott beszélgetésről (oroszul), 1946 tavasza, valószínűleg telefonbeszélgetés.
1946. április 7.	AAN, LEMP KB, 2724, 181–186. o.: Bierut kézzel írt jegyzetei egy Sztálinnal folytatott telefonbeszélgetésről, 1946. április 7-én, 18.00 (oroszul)
1946. május 23–24.(?)	AAN, LEMP KB, 2724, 289–290. o.: Bierut kézzel írt jegyzetei a Lengyel Szocialista Párt és az LMP küldöttségei, valamint Sztálin közötti tárgyalásokról (lengyelül és oroszul)
1947. február 7.	AAN, LEMP KB, 2746.: Telefonbeszélgetés Sztálinnal 1947. február 7-én, Bierut naplója említi
1947. december(?)	AAN, Bierut-gyűjtemény, 254–I–21, 64. o.: Bierut levele Sztálinnak; kéri, hogy fogadjon egy lengyel delegációt (Rola-Zymierski, Minc, Bierut) 1948. január elején
1948. június 11.	AAN, LEMP KB, 2609, 83. o.: Gomułka levélvázlata Sztálinnak az LMP vezetésében kialakuló vitákról (oroszul, valószínűleg Bierut kézírása)
1948. június 30.	AAN, LEMP KB, 2609, 87. o.: Bierut levele Sztálinnak, Molotovnak és Zsdanovnak az LMP vezetésén belüli vitákról; kéri, hogy augusztus közepén fogadják az LMP PB küldöttségét Moszkvában (oroszul)
1948. augusztus 15.	AAN, LEMP KB, 2727, 113–120. o.: Bierut kézzel írt jegyzetei, amelyeket az 1948. augusztus 15-i találkozó előtt készített az LMP vezetésén belüli válságról (oroszul)

1948. augusztus 19.	AAN, LEMP KB, 2728, 13. o.: Jegyzetek az LMP PB 1948. augusztus 19-i üléséről, Bierut tájékoztatója moszkvai utazásáról
1949 első fele	AAN, LEMP KB, 2747, 268–269. o.: Bierut kézzel írt jegyzetei egy katonai kérdésekben Sztálinnal folytatott beszélgetésről
1949. július 22. előtt	AAN, LEMP KB, 2729, 176. o.: Bierut kézzel írt jegyzetei egy Sztálinnal folytatott beszélgetésről
1949 ősze	AAN, LEMP KB, 2729, 96–100. o.: Bierut kézzel írt jegyzetei egy Sztálinnal folytatott beszélgetésről, ahol szóba került a nehézipar fejlesztése, valamint az állam és a katolikus egyház kapcsolata
1950. február	AAN, LEMP KB, 2609, 156. o.: Bierut levele Sztálinnak, amelyben kéri, hogy fogadjanak Moszkvában egy lengyel küldöttséget (Bierut, Minc, Rokosszovszkij) 1950. március elején
1950. március 16–17.(?)	AAN, LEMP KB, 1673, 47. o.: Rokosszovszkij említést tesz egy 1950 márciusában Sztálinnal tett látogatásról az LEMP PB 1956. október 15-i ülésén
1950. február–március (március 20. előtt)	AAN, LEMP KB, 2729, 158–168. o.: Bierut levélvázlata (?) Sztálinnak (?) a lengyelországi politikai helyzetről az LEMP KB 3. plénuma után (oroszul). Az is lehet, hogy Bierut ezeket a jegyzeteket egy Sztálinnal való találkozásra készítette
1950. április 24.	AAN, LEMP KB, 2609, 78–82. o.: Három Bierut-levél Sztálinnak a szovjet–lengyel gazdasági és katonai együttműködésről
1950. október(?)	IDH PRL, Eugeniusz Szyr-gyűjtemény, S III/8, 7–12. o.: Bierut levele Sztálinnak a Lengyelországnak szánt technológiai segítségről
1950. október 11.	AAN, LEMP KB, 2609, 177–178. o.: Bierut levele Sztálinnak a lengyel hadiipar fejlesztéséről; egy szovjet tanácsadó Lengyelországba küldését kéri
1950. november 3.	AAN, LEMP KB, 2609, 283–288. o.: Bierut kézzel írt jegyzetei egy Sztálinnal folytatott beszélgetésről, ahol a lengyelországi politikai és gazdasági helyzetről tárgyaltak (oroszul és lengyelül)
1950. november 3. (?)	AAN, LEMP KB, 2749, 9. o.: Bierut kézzel írt jegyzetei egy Sztálinnal folytatott beszélgetésről 1950. november 3-án
1951 eleje	AAN, LEMP KB, 2609, 184–185. o.: Bierut levele Sztálinnak a varsói metró építéséről
1951 eleje	IDH PRL, Eugeniusz Szyr-gyűjtemény, S III/8, 2–3. o.: Bierut levele Sztálinnak a varsói metró építéséhez nyújtandó szovjet technológiai segítségről

1951. január 9.	AAN, LEMP KB, 2609, 321. o.: Sztálin levele Bierutnak. Ebben javasolja, hogy a rubel–zloty árfolyamot 1:1-ről 1:3-ra változtassák
1951. január 10.	AAN, LEMP KB, 2609, 322–323. o.: Bierut válasza Sztálinnak a rubel–zloty árfolyamról
1951. január 30.	AAN, LEMP KB, 2609, 282. o.: Bierut jegyzetei a Sztálinnal folytatott beszélgetés főbb témáiról: 1. a lengyelországi pénzforgalom és a rubel–zloty árfolyam, 2. a lengyel–szovjet határ módosítása
1951. március 16.	AAN, LEMP KB, 2738, 163–168. o.: Vladimir Clementis és Otto Sling vallomásait küldi Sztálin Bierutnak egy rövid levél kíséretében
1951. szeptember 20.	AAN, LEMP KB, 2609, 383–384. o.: Bierut levele Sztálinnak egy reprezentatív varsói épület építéséről (a későbbi Tudomány és Kultúra Palotája)
1951. szeptember	AAN, LEMP KB, 2609, 385–386. o.: Bierut levele Sztálinnak a Bug medrének hajózásra alkalmassá tételéről
1951. október	AAN, LEMP KB, 2609, 389–393. o.: Bierut kézzel írt jegyzetei egy Sztálinnal folytatott beszélgetésről
1951. október 18.	AAN, LEMP KB, 2609, 396–401. o.: Emlékeztető a hosszantartó aszály okozta élelmiszer-ellátási gondokról
1951. október	AAN, LEMP KB, 2774, 1–27. o.: Az 1952-es alkotmány szövegtervezete Sztálin kézzel írt javításaival (oroszul)
1952. augusztus 18.	AAN, LEMP KB, 2609, 432. o.: Bierut levele Sztálinnak; szovjet széngyártási szakembereket kér
1952. augusztus 22.	AAN, LEMP KB, 2609, 434. o.: Sztálin válasza, amelyben ígéretet tesz a kért szovjet szakemberek kiküldésére
1953. március 2.	AAN, LEMP KB, 2609, 463. o.: Bierut levele Sztálinnak; szovjet agrárszakembereket kér